

BO'LAJAK IQTISODCHILARNI TA'LIM JARAYONIDA KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Xushvaqto'v Dilshod Abduvaliyevich

Jizzax politexnika instituti

Iqtisodiyot va menejment kafedrasini assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7220763>

ARTICLE INFO

Received: 27th September 2022

Accepted: 10th October 2022

Online: 18th October 2022

KEY WORDS

iqtisodiy kompetensiyalar, pedagogik shart-sharoitlar, iqtisodiy sohaning bo'lajak mutaxassislari, kasbiy kompetensiya, ta'lim.

ABSTRACT

Maqolada talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarining rivojlanishi ko'rib chiqiladi. Mamlakatimiz iqtisodiyotini isloh qilish sharoitida, ta'lim zamonaviy yuqori malakali iqtisodchilar tayyorlashni o'z ichiga oladi. Shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishning maqsadi talabalarning iqtisodiy fanlarga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish, kasbiy iqtisodiy terminologiyadan erkin foydalanish qobiliyatini shakllantirish, iqtidorli talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish, talabalarni turli konferensiyalarda, kasbiy tanlovlarda va hokazolarda faol ishtirok etishga jalb qilishdir.

Rivojlanishning hozirgi bosqichida iqtisodiy ta'lim demokratik-huquqiy davlatga, bozor iqtisodiyotiga o'tish maqsadlari, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning global tendentsiyalariga yaqinlashish zarurati bilan belgilanadi. Ta'limning rivojlanishi ijtimoiy hayotning turli jabhalarini o'zgartirishning umumiy jarayoni sharoitida, boshqa sohalarda qayta qurish bilan chambarchas bog'liq holda amalga oshiriladi, shu bilan birga zarur inson resurslarini ta'minlash manbai bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston iqtisodiyotini isloh qilish sharoitida iqtisodiy ta'limning zamonaviy paradigmasi yuqori malakali bo'lajak mutaxassisni tayyorlashni o'z ichiga oladi va bu jarayon nafaqat uning kasbiy vakolatlarini rivojlantirishni, balki kasbga ichki tayyorgarlikni shakllantirish va uni amalga oshirishni ham o'z ichiga oladi. Kasbiy ta'limning uzluksizligi dinamik

tizim sifatida har bir ta'lim darajasining rolini oshiradi, kasb-hunar ta'limining keyingi turlari va darajalari uchun umumiy va kasbiy tayyorgarlikni ta'minlaydi.

Iqtisodchi mutaxassis uchun ta'lim malaka darajasini olish talabalarga kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish sifatiga ta'sir ko'rsatadigan va iqtisodiyotda to'liq oliy ma'lumot olishda muhim rol o'ynaydigan iqtisodiy nazariyalar va amaliyotlarning tushunchasi va ahamiyatini rivojlantiradi. "Ta'lim to'g'risida" gi Qonun ta'limga vakolatli yondashuv beradi. Shu bilan birga, biz iqtisodiy mutaxassisliklar talabalarining kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirish uchun quyidagilarga e'tibor qaratish lozim deb hisoblaymiz: o'z taqdirini o'zi belgilash-hayotdagi pozitsiyalarini rivojlantirish qobiliyati; o'z dunyoqarashini shakllantirish, o'z vazifasini belgilash va bajarish qobiliyati; o'z - o'zini anglash-o'zini shaxs sifatida

tasdiqlash; ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish (ilmiy, badiiy, tashkiliy va kommunikativ); o'z - o'zini tashkil etish-elementar psixik o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalari; hayot tarzini tashkil etish; qo'yilgan maqsadga erishish.

Iqtisodiy kompetensiyani shakllantirish muammosining nazariy tahlili bizni tadqiqotning asosiy tushunchalariga yo'naltiradi: "kompetensiya" va "kasbiy kompetensiya" ma'nosi. Shunday qilib, "kompetensiya" tushunchasi inson yaxshi ma'lumotga ega bo'lgan, bilim va tajribaga ega bo'lgan masala sifatida qaraladi. "Kompetensiya" tushunchasi-bu shaxsning faoliyat sub'ektiga shaxsiy munosabatini o'z ichiga olgan zarur vakolatlarga ega bo'lishdir.

Shunday qilib, kompetensiya muayyan (kasbiy yoki hayotiy) faoliyat jarayonida rivojlanadi. Talabalar klublari, bo'limlari, loyihalarida ishlayotganda talabalar tomonidan olingan kompetensiyalarga alohida e'tibor beriladi.

Bunday faoliyat quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: tadqiqotlar ma'lum bir nutq, hisobot uchun adabiyotlarni mustaqil qidirishni o'z ichiga oladi; iqtisodiy hodisalarni, korxonalarining moliyaviy faoliyatini o'rganish; iqtisodiy va davriy professional adabiyotlarda ilmiy maqolalar bilan ishlash. Aytgancha, qidiruv yo'nalishi korxonalarda yuzaga keladigan aniq vaziyatlarni, talabalarni ilmiy manbalar va rejalarga murojaat qilib, ularni hal qilish ustida ishlashga majbur qiladigan vaziyatlarni muhokama qilishni taklif etadi; eksperimental yo'nalish statistik hodisalarni eksperimental usul bilan o'rganishni (turli statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, almashtirish) taklif qiladi. Shu bilan birga, kasbiy kompetentlikning xususiyatlari quyidagilardir: bajarilgan

vazifalarning mohiyatini tushunish; ushbu sohadagi tajribani bilish va undan foydalanish; vositalarni tanlash qobiliyati, aniq sirkum - pozitsiyalar uchun; erishilgan natijalar uchun javobgarlik. Shuningdek, o'z xatolarini tan olish va iqtisodiyot bo'yicha kichik mutaxassisni tayinlashni tuzatish qobiliyati uning ishlab chiqarishda, xizmat ko'rsatishda, iqtisodiyot sohasida rejalashtirilgan iqtisodiy, tashkiliy va boshqaruv, moliyaviy faoliyatga tayyorlangan yuqori darajadagi kasbiy ma'lumotga ega mutaxassis ekanligi bilan belgilanadi.

Binobarin, kasbiy tayyorgarlik jarayonida mutaxassislarning iqtisodiy kompetensiyasi iqtisodiy faoliyatni muvaffaqiyatli egallash yoki iqtisodiyot sohasida birlamchi lavozimlar uchun ko'zda tutilgan kasbiy vazifalarni bajarish uchun zarur kompetensiyalarga egalikni belgilovchi mutaxassisning integratsiyalangan kasbiy shaxs xarakteristikasi sifatida ham o'rin tutadi.

Adabiy manbalarni umumlashtirish asosida iqtisodiy profilning bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyasining tuzilishini aniqlash mumkin: 1) iqtisodiy faoliyat sohasidagi vakolat (iqtisodiy fikrlash, iqtisodiy tahlil usullarini bilish, jahon iqtisodiyoti; mikro va makro darajadagi iqtisodiy echimlarni qabul qilish va amalga oshirish tamoyillarini bilish; kasbda, ishlab chiqarish faoliyatida va kundalik hayotda iqtisodiy ma'lumotlardan foydalana olish; iqtisodiy axborotlarni qidirib topa olish; korxonalar moliyaviy-xo'jalik faoliyatini iqtisodiy, strategik tahlil qilish va baholashni amalga oshira olish; korxonalar, tashkilot, muassasalarda nazorat, audit, pul mablag'lari, inventarizatsiya, asosiy

vositalarni tekshirishni amalga oshira olish;

2) kasbiy faoliyatning boshqa sohalaridagi kompetentsiya - moliya, marketing auditi, xalqaro iqtisodiyot, huquq va menejment bilimlari tizimi; qonunchilik bazasini bilish;

3) axborot va kompyuter kompetensiyasi kompyuter texnikasi bilan ishlashni anglatadi va kompyuter texnikasi faoliyatining nazariy asoslarini bilish bilan belgilanadi; maxsus dasturiy ta'minot bilan ishlash qobiliyati; kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari va tegishli dasturlarni samarali qo'llash qobiliyati;

4) kommunikativ kompetentsiya, ishbilarmonlik odob-axloq qoidalari va konfliktologiya asoslarini bilish, boshqa qarashlarga bag'rikenglik, samarali guruh o'zaro munosabati, o'ziga va boshqalarga ijobiy munosabat va boshqalar;

5) o'z taqdirini o'zi belgilash va o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi qadrlash, o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi boshqarish, yutuqlarga yuqori darajadagi motivatsiya, umrbod ta'lim zarurligini tan olish kabi shaxsiy fazilatlarini o'z-o'zini boshqarish sohasidagi kompetentsiya. hayot davomida va boshqalar;

6) mutaxassisning malakasiga muvofiq lavozim tavsiflarini bilish, xususan: talablar, funksiyalar, huquqlar, majburiyatlarni bilish; odob-axloq qoidalari asoslarini bilish. Har qanday faoliyat motivlar ta'sirida sodir bo'ladi, chunki u ma'lum maqsadlarga erishishga qaratilgan.

Motivatsion-qiyamat komponenti boshqa tarkibiy qismlarni amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlaydi, kasbga ijobiy munosabatni, shaxsni rivojlantirish uchun bilimlarning qadr-qimmatini anglash darajasini belgilaydi va

tayyorgarlikning asosiy xususiyati bo'lib xizmat qiladi. kasbiy faoliyat. Ikkinchisi, o'z navbatida, mutaxassisning kasbiy fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy kompetensiya tarkibida kognitiv komponentni iqtisod fanining faktlari, tushunchalari, tamoyillari va nazariyalari haqidagi bilimlar sifatida qarash mumkin.

Iqtisodiy kompetensiya tarkibining yana bir elementi bo'lajak kichik mutaxassislarning iqtisodiy sohada egallagan kasbiy bilimlaridan foydalanish mahorati bilan tavsiflanadigan, standart va nostandart vaziyatlarda kompetensiyani namoyon etish tajribasini o'z ichiga olgan faoliyat komponenti bo'lishi kerak. Har bir komponent boshqa komponentlarning rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin.

Iqtisodiy guruhlarining maqsadi talabalarning iqtisodiy fanlarga qiziqishini oshirish; kasbiy iqtisodiy terminologiyadan erkin foydalanish qobiliyatini shakllantirish, o'z fikrini bayon etish mantiqiy va o'rinli; iqtidorli talabalarning ilmiy-tadqiqot qobiliyatini rivojlantirish, talabalarni turli konferentsiyalar, kasbiy tanlovlar va boshqalarda faol ishtirok etishga jalb qilish; O'zbekiston va jahon iqtisodiyotining rivojlanish tendentsiyalarini tushunadigan milliy ongli shaxsni rag'batlantirish; O'zbekiston davlatchiligining mohiyatiga mos keladigan, xalqning eng yaxshi an'analari bo'yicha bo'lajak mutaxassis shaxsining axloqiy va estetik tamoyillarini shakllantirish hisoblanadi.

Faoliyatning barcha sohalariga yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi shaxsiy kompyuterlarda ishlash ulushining oshishiga va intellektual tarmoqlarda axborotni qayta ishlashning tezlashishiga

olib keldi, shuning uchun ham axborot va kompyuter kompetensiyasi nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Darsdan tashqari vaqtlarda talabalar bilan to'g'ri tashkil etilgan ish zarur iqtisodiy ma'lumotlarni topish malakalarini oshiradi. Bu sizga yuqori saviyada gapirish, o'z fikringizni isbotlash, ishontirish imkonini beradigan kommunikativ kompetensiyani shakllantiradi, chunki bu ko'nikmalar har qanday sohada muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Talabalarni eksperimental va tadqiqot ishlariga jalb qilish istagi o'xshashliklarni izlash, tizimlashtirish, iqtisodiy hodisalarni tasniflash qobiliyatini shakllantiradi.

Kasbiy terminologiya bo'yicha bilimlarni shakllantirishda sezilarli yutuqlar faqat talabalarining tanlangan faoliyatga ongli munosabati, yangi ma'lumotlarni olish va uni o'zlashtirishda yangi yutuqlarga doimiy intilish, jamiyatning kasbiy talablariga muvofiq qiziqish sharoitida mumkin. va malakali iqtisodchi sifatida o'zini doimiy ravishda rivojlantirish. Shunday qilib, o'qituvchi kasbiy faoliyatga qiziqishni ta'minlaydi, o'quvchilarning iqtisodiy

atamalarini o'rganish zarurligi to'g'risidagi tushunchalari ortadi, demak, yodlashning tezligi va ishonchliligi kuchayadi. Talabalar zamonaviy iqtisodiy dunyoda erkin harakat qilishlari mumkin.

Ikkinchi shaxs-individual holat talabalardan kasbiy faoliyatda kasbiy terminologiyaning ahamiyatini tushunishlarini talab qiladi. Dunyoga mashhur haqiqat: biz faqat rasmiy vazifalarga muvofiq bajarishimiz kerak bo'lgan narsalarni idrok qilamiz va eslaymiz. Kasbiy iqtisodiy fanlar o'qituvchilari talabalarining ushbu tamoyil asosida o'qishini tasdiqlaydilar. Ammo ular kelajakda kerakli bilimlarni mustaqil ravishda filtrlab, tahlil qila olmagani uchun, natijada o'rganishga passiv munosabat yoki "qiziqishsiz o'rganish" yuzaga keladi. Bu shartning shakllanishini ta'minlash uchun o'qituvchi ta'lim jarayonini shunday qurishi kerakki, iqtisodiy atamalarni o'rganishda ulardan foydalanishni taqozo etuvchi aniq misollar va kasbiy vaziyatlar asosida talabalarga yetkazib berishi kerak.

References:

1. Abdurasulovich K. J. et al. THE ADVANTAGES OF THE METHODOLOGY OF PREPARING STUDENTS FOR INNOVATIVE ACTIVITY ON THE BASIS OF VISUAL TEACHING OF SPECIAL DISCIPLINES //Journal of Critical Reviews. – 2020. – T. 7. – №. 14. – C. 1244-1251.
2. Akhadova K. S. PROBLEMS OF DEVELOPING MATHEMATICAL COMPETENCIES OF FUTURE ENGINEERS //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 3. – C. 316-323.
3. Axadova Komila Said Qizi TEXNIK OLIY TA'LIMDA MATEMATIKANING MUTAXASSISLIK FANLARI BILAN INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH VOSITALARI // SAI. 2022. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/texnik-oliy-ta-limda-matematikaning-mutaxassislik-fanlari-bilan-integratsiyasini-ta-minlash-vositalari>
4. Khamidov J. A. Main Components of information Culture in Professional Teacher education in Informatization of Society //Eastern European Scientific Journal. – 2016. – №. 1. – C. 103-107.

5. Kovalova K. (2021). DEVELOPMENT OF ECONOMIC COMPETENCIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE FUTURE ECONOMISTS. *The Scientific Heritage*, (61-3), 5-8. doi: 10.24412/9215-0365-2021-61-3-5-8
6. Soatov U.A., Axadova K.S. TENGLAMA VA TENGSIZLIKLARNI YECHISHNING BA'ZI NOSTANDART USULLARI HAQIDA//Tafakkur ziyosi ilmiy-uslubiy jurnali. -2021/2-son. - C. 118-122.
7. Usanov M.M. Using of Cloud Technologies in the Process of Preparing Future Specialists for Professional Activity // *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*.- Volume 4 Issue 5, August 2020. Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470.
8. Усанов М.М. Современная Информационно-Образовательная Среда Как Основа Модернизации Системы Образования / *Глобальная наука и инновации: Центральная Азия* (см. в книгах) 4 (1), 61-65.
9. Usanov.M.M. Educational aspects of the use of cloud network services in the training of future engineers / *Spanish Journal of Innovation and Integrity*. January 26, 2022 s-13-19.